

Ненад Нинковић*
Филозофски факултет,
Универзитет у Новом Саду

UDK: 271.222(497.11)(436-89) 726.1"1690/1790"
DOI: 10.19090/gff.v49i2.2539
orcid.org/[0000-0001-9648-3876](https://orcid.org/0000-0001-9648-3876)
Originalni naučni rad

ИЗБОР НАСЛЕДНИКА ПАТРИЈАРХА АРСЕНИЈА III ЦРНОЈЕВИЋА**

Смрт патријарха Арсенија III Црнојевића актуелизовала је питање избора његовог наследника и решавање канонских односа унутар Пећке патријаршије. Иако је патријарх покушао да оба проблема реши за живота, све је у будућности остало на његовим наследницима. У раду се анализира шта је у том циљу радио патријарх за живота, односно шта су радили српски епископи после његове смрти, са акцентом на припреми првог Крушедолског сабора 1708. Пратећи оснивање Крушедолске архиепископије указује се на њено јединство са Пећком патријаршијом, чији је аутономни део била до укидања Патријаршије 1766. године.

Кључне речи: Патријарх Арсеније III Црнојевић, Исаија Ђаковић, Стефан Метохијац, Срби, Крушедолска архиепископија, Хабзбуршка монархија.

Чекајући у Бечу решења на молбе које је цару Јозефу I поднео током марта 1706. године патријарх Арсеније III Црнојевић је 7. новембра исте године умро. Епископ Исаија Ђаковић, који је у српској јерархији најбоље познавао дворску политику и због тога чешће него ико други сам или са патријархом боравио у Бечу, послао је тело првојерарха на једној шајци Дунавом, у Срем. Пратио га је патријархов егзарх Василије Рајић, а у име цара војска, која је требало да пружи сигурност да ће шајка до Баје, града који је у то време био насељен Србима, стићи безбедно и да је неће угрозити Ракоцијеви устаници. Путујући даље од Баје, некада сувоземним путевима, некада Дунавом, тело патријарха је допраћено до (Сремских) Карловаца, одакле га је митрополит Стефан Метохијац пренео у манастир Крушедол и сахранио у гробницу митрополита Максима Бранковића (Витковић, 1873: 50–51; Веселиновић, 1949: 61–65, 67; Веселиновић, 1957: 75–80; Ninković, 2020: 27).

Патријархова смрт актуелизовала је проблем, који је покојник, без

* nenad.ninkovic@ff.uns.ac.rs

** Рад је настао као резултат пројекта *Историјски идентитет Срба у Војводини 1690–1990*, који финансира Покрајински секретаријат за високо образовање и научноистраживачку делатност АП Војводине.

успеха, покушавао раније да реши – избор наследника. Проблем није подразумевао само избор будућег црквеног поглавара него и решавање канонског односа између два дела српске цркве, једног у Османском царству и другог у Хабзбуршкој монархији. У време Великог бечког рата (1683–1699) патријарх Арсеније III је од 1689. своју судбину везао за Хабзбуршку монархију, као и његови бројни сународници. Када је после више миграција, од којих је најзначајнија Велика сеоба Срба из јесени 1690. године, дошло до демографских промена на Балкану и у Панонији, скоро да је нестало српске јерархије јужно од Саве и Дунава, што није погодновало новом великом везиру Мустафи Кеприлију, који је намеравао да преко епископата, колико је могуће, контролише српско становништво и спречи његову даљу сарадњу са хабзбуршким трупима. Зато је полазећи у нови поход наредио да у Пећи буде постављен нови патријарх. Већ 31. марта 1691. издат је берат новом патријарху Калинику I, обудовелом свештенику из Скопља. Заједно са Калиником у Пећки манастир су стигла два епископа Цариградске патријаршије, јер у близини није било српских. Они су га најпре хиротонисали за епископа, после чега је уследио формални избор за патријарха, иако је све већ било договорено раније (Шулетић, 2021: 56 – 57). Духовна власт Калиника I у почетку није ишла даље од Пећког манастира, али је временом јачала, поготово од потписивања Карловачког мира када је повучена нова граница између Хабзбуршке монархије и Османског царства, а српска јерархија која је избегла са патријархом Арсенија III остала у другој држави. Изузетак је још неко време био цетињски митрополит Данило, који не само да је признавао власт патријарха Арсенија III, него је чекао крај рата како би га управо он 1700. хиротонисао у Сечују. Калиникова духовна власт је временом обухватила цео простор Пећке патријаршије у Османском царству, док се Црнојевићева протезала на Србе у Хабзбуршкој монархији (Васин и Нинковић, 2022: 29–32).

Државна граница је раздвајала јурисдикције двојице пећких патријараха, али она није решила канонски однос између њих, нити између два дела српске цркве. Свестан овога и не желећи да дође под духовну власт Калиника I, патријарх Арсеније III је покушао да створи аутокефалну цркву у Хабзбуршкој монархији. На једном састанку одржаном 1702. у Сентандреји, који се уз доста ограничења може категорисати као сабор, одредио је за свог наследника митрополита Стефана Метохијца и послао цариградском патријарху свог егзарха са молбом да потврди његову одлуку, односно да *de facto* потврди организацију нове аутокефалне цркве. Приметно је да је у ово време, спремајући свог наследника, потпуно игнорисао

постојање патријарха у Пећи. Одговор са Фанара није познат. Није искључено да је и потпуно изостао, с обзиром да је управо те године дошло до смене патријараха, када је уместо покојног Калиника II (1688, 1689–93, 1694–1702) на трон дошао Гаврило III (1702–1707), али у случају да га је било може се наслутити на основу будућег става патријарха Гаврила III, да је одговор био негативан. У исто време цар Леополд I је целу акцију, која се одвијала без његовог знања, а требало је да је санкционише непријатељски, туђи поданик, сматрао нелегалном. Зато је патријархову одлуку о наследнику прогласио ништавном, напомињући му, да само он, као апостолски владар, може да поставља јерархију. Радећи у том смеру, цар је 8. марта 1703. забранио Арсенију III да носи титулу патријарха и врши преписку са поданицима Османског царства и цариградским патријархом, као и да без његове дозволе сазива Синод или Сабор (Радонић, 1909: 126–128; Грујић, 2008: 423–424).

Само пар месеци касније, избијањем Ракоцијевог устанка (1703–1711), када је потреба за српским ратницима постала велика, цар је променио однос према патријарху Арсенију III и постао благодан. Знајући то и схватајући да је у годинама када мора решити питање свог наследника, обратио се 29. августа 1705. јерусалимском патријарху Доситеју II Нотарису (1669–1707), у то време најбољем познаваоцу канонских односа на Балкану. Овог пута Арсеније III није тражио дозволу или потврду за оснивање аутокефалне цркве, него је упутио питање: Како да се постави према чињеници да је у Пећи био, према његовом мишљењу, неканонски постављен патријарх Калиник I? Патријарх Доситеј II је одговор формулисао фебруара 1706. заједно са цариградским патријархом Гаврилом III и Синодом Цариградске патријаршије. У њему су одвраћали патријарха Арсенија III од било каквог оснивања аутокефалне и аутономне цркве. Поручили су му да се потчини Калинику I и да његовој духовној власти приведе и све епископе у Хабзбуршкој монархији, као и да никако, сам или са јерархијом, не бира свог наследника. Епископе у Хабзбуршкој монархији је требало у будућности да посвећује пећки патријарх, остављајући могућност да их изабере Срби из Хабзбуршке монархије али да их и тада пећки патријарх потврђује. Као симбол своје зависности епископат из Хабзбуршке монархије је требало да даје материјалну помоћ пећком патријарху. Одговор је недвосмислено препоручивао канонско јединство, што је са становништа цркве било могуће, али са становништа државе не само нерационално, него и штетно. По том питању у Бечу се политика није мењала кроз цео 18. и велики део 19. века. Хабзбурзи нису дозвољавали да

било који страни поданик, био он цариградски или пећки патријарх, има икакву духовну власт на територији под њиховом влашћу (Нинковић, 2020: 205–206; Васин и Нинковић, 2022: 29–30).

Одговор цариградског и јерусалимског патријарха није стигао у време када је Арсеније III марта 1706. предао цару Јозефу I своје молбе. У њима се налазила и једна којом је тражио да му цар дозволи, да пре смрти, заједно са народом и клером, изабере наследника, из чега се може закључити да је и даље планирао да створи аутокефалну цркву. Мишљење о патријарховим молбама требало је да цару да кардинал Леополд Колонич, који је одговорио да таква пракса не постоји, ни у Хабзбуршкој монархији, ни у Османском царству, него да се нови патријарх поставља онда када се стари повуче, умре или га цар смени. Предлагао је да се све то предочи Арсенију III, инсистирајући поготово на објашњењу да је у Хабзбуршкој монархији прихваћен вољом цара и да истом вољом може бити смењен. Уз наведено, Колонич је препоручивао да цар, када Арсеније III умре, не поставља његовог наследника, него да православце остави без духовне власти и тиме олакша њихово превођење на унију са католичком црквом (Грујић, 1906, 6–9, 20–21).

Колоничев одговор патријарх није сазнао, али између марта и новембра 1706. јесте онај који су му послали патријарси Цариграда и Јерусалима. Чини се да је почео да ради у складу са њим и да је начинио први корак за успостављање канонског јединства. Податак о томе не потиче из 1706. године него се налази у одговору Срба царском комесару од 29. септембра 1707. да је покојни патријарх у Пећи поставио свог наследника Калиника I, што би значило да га је у ствари прихватио. У том смислу се може разумети и титулисање Исаије Ђаковића као *егзарха престола пећког* од стране Срба из Будимске митрополије 1. јануара 1707. Чак и ако ови извори не помињу признавање експлицитно, јасно је да су српски епископи из Хабзбуршке монархије радили после смрти Арсенија III на јединству Пећке патријаршије (Витковић, 1873: 60–61; Радонић, 1909: 151–161). То је у наследство остало четворици владика које су биле живе новембра 1706. године, сремском Стефану Метохијцу, арадском Исаји Ђаковићу, Атанасију Љубојевићу, који је био дијецезан у делу Хрватске и пакрачком Софронију Подгоричанину. Такмаци за новог духовног поглавара били су само Метохијац и Ђаковић. Обојица су уживала углед у народу, били блиски сарадници покојног патријарха и одлучни борци за очување православне вере. Исаја Ђаковић је уживао већу подршку двора, мада га је кардинал Колонич сматрао за врло опасног по унијатске планове. Без обзира на то цар

га је 27. октобра 1706. године, једанаест дана пре смрти патријарха, именовао за тајног саветника, обраћајући му се као митрополиту Срба, Русина и Румуна у Хабзбуршкој монархији. Нема никакве сумње да је цар овим поступком показао ко треба да наследи патријарха Арсенија III, а можда је управо овако изашао у сусрет патријарховој молби за избором наследника, што остаје, услед недостатка историјских извора, само на нивоу спекулације (Грујић, 2008: 428–429).

Наследник патријарха Арсенија III није могао да се реши само царевим актом, он је морао да има наклоност сународника, а то су и Ђаковић и Метохијац добро знали и покушали, сваки за себе, први уз утицај будимских Срба а други уз наклоност верника у Срему, да обезбеде наклоност Двора и значај који је имао у политичким пословима, и ореол најуспешнијег борца против уније и прозелитизма католичке цркве. Ђаковић је свој избор покушао да осигура у Бечу. Зато се 20. новембра 1706. обратио Србима из Будимске епархије са позивом да пошаљу своје изасланике у престоницу где ће се обавити избор новог првојерарха Српске православне цркве у Хабзбуршкој монархији. На руку му је ишло то што се новембра 1706. доста угледних Срба налазило у Бечу, Будиму, Пешти, Сентандреји и у војним логорима недалеко од престонице. У Ђаковићевом писму је стајао позив представницима Будимске епархије да на путу до Беча оду најпре у логоре и о свему обавесте српске официре, као и да поведу са собом део официра. Оним официрима који не могу да пођу у Беч требало би да дају да се потпишу и печатима овере празан папир или папир са текстом у којем ће стајати да се слажу са избором будућег првојерарха, али да име првојерарха не уписују, јер ће оно бити уписано после избора. Не треба сумњати да се на том празном месту могло наћи само једно име – Исаија. Но, док је Ђаковић радио на томе да обезбеди свој избор, Стефан Метохијац је приликом патријархове сахране, 5. децембра 1706. године, извикан за новог првојерарха. Такав избор цар није прихватио уз формално образложење да му нису присуствовали сви епископи, што је пре био аргумент Исаије Ђаковића, него неког царског саветника. Метохијчев избор није био прихваћен ни код савременика, а већина оних који су присуствовали патријарховој сахрани или је помињу у својим писмима, не помињу избор његовог наследника. За њих то, очигледно, није било ни значајно ни коначно решено (Витковић, 1873: 50, 54–56; Радонић, 1909: 166; Грујић, 2008: 423–424).

Да би се нашао излаз из овакве ситуације неопходно је било окренути се традицији и Првој привилегији од 21. августа 1690. која је одређивала да

се архиепископ (патријарх) бира у српском народу и да тај избор имају обавити представници црквеног и световног сталежа на Сабору. Ђаковићев ранији покушај је био практичнији и највише је био сличан Сабору, али би и он био нелегитиман јер му не би присуствовали остали епископи. У исто време Срби из Будимске епархије су покушавали да процене шта је боље за све. С једне стране су се обратили Коморанцу Адаму Фелдварију како би преко њега сазнали став у то време најважнијег српског граничарског официра, хаџи Мојсија Рашковића и других команданата. Са друге стране, кроз питање упућено Ђаковићу где да шаљу посланике у Беч или Срем, сугерисали су му да нису сигурни у његов предлог начина избора, мада су одлучно истицали да баш он треба да наследи патријарха јер је међу Србима најбољи и најразумнији. Ђаковићу је постало јасно да избор ван Сабора који би окупио епископе и угледне људе неће имати легитимитет, као и да мора бити одржан у Срему, где је од свих Хабзбуршких територија српски и православни идентитет био најјачи. После свега Исаија Ђаковић је крајем 1706. или почетком 1707. затражио од Царске дворске коморе да одобри Сабор за 1. мај 1707, а од Дворског ратног савета да команданте у Угарској обавесте о њему и дозволе да из сваког дистрикта по један Србин дође ради избора *новог патријарха* у манастир Крушедол. Иста молба је поновљена фебруара 1707. године (Витковић, 1873: 57–60; Точанац, 2008: 15–16).

Цар Јозеф I је о свему поново тражио мишљење Леополда Колонича, који је, иако на самрти, пренео савете свом исповеднику Габриелу Хевенешу, тако да је овај осмислио предлог како да се уништи православна црква. Главна препрека на том путу је био Исаија Ђаковић и њега је требало уклонити, али је Хевенеш конкретну идеју како да се то учини избегао да напише и оставио је да је усмено саопшти владару. Нема сумње да је она подразумевала и насиље, односно убиство. Пошто Исаија буде уклоњен, требало је да цар одуговлачи са дозволом за сабор, под изговором да ратно време то не дозвољава, све док се не заборави цела идеја, што је било у складу са Колоничевим одговором на молбе патријарха из марта 1706. Без Исаије, сматрали су Колонич и Хевенеш, православци ће брзо прећи на унију, јер ће и остали епископи брзо нестати. О томе су дали и детаљније објашњење, у којем је стајало да је се Јефрем Јанковић Тетовац неће враћати из Русије у Хабзбуршку монархију, а ако би то и покушао требало је да се у томе спречи. Стефан Метохијац је стар и неће још дуго живети, а пошто Софроније Подгоричанин још увек није потврђен у епископском звању, то не треба ни учинити. Када црква на тај начин остане без епископа, мислили су, неће нико моћи да поставља архимандрите и игумане, што ће унију учинити

још лакшом. Инсистирало је да се Ђаковићу не дозволи избор у Бечу, нити позив епископима из Млетачке републике или Османског царства, него је саветовано да Колонич постави Србима унијатске епископе и да они даље рашире уније (Радонић, 1909: 177–186).

Колонич-Хевенесијеви предлози би имали смисла у мирнодопско време, али у време Ракоцијевог устанка и Рата за шпанско наслеђе (1701–1714), када је држави био потребан сваки војник, а прекаљени српски ратници у Угарској били важан војни фактор на царској страни, били су потпуно нереални и владар их није прихватио. Зато су Ђаковићеве молбе да се дозволи Сабор у манастиру Крушедолу расправљане на Дворској конференцији 3. марта 1707. Ту су донети први закључци: 1. да будући архиепископ не сме да зависи од неког патријарха у Османском царству, 2. да његов избор мора потврдити владар и 3. да се архиепископ мора бирати кроз тројну кандидатуру. Новом црквеном поглавару је требало саопштити да је он духовни старешина који се не сме мешати у световне ствари. Прва конференција је закључила и да сабору треба да присуствује више световних него духовних посланика, као и да је Исаија Ђаковић прихватљив за будућег архиепископа/патријарха (Гавриловић, 2003: 51–52, 59–61; Гавриловић, 2006: 23–24).

Срби из Будимске и Мохачко-сигетске епархије су 12. марта 1707, не знајући за Дворску конференцију, тражили од владара да дозволи сабор и у свом захтеву прецизирали да наследник Арсенија III мора остати у јединству са пећким, цариградским, александријским, антиохијским и јерусалимским патријарсима, не одричући право владара да потврди избор. Тако су најоданије Исаијине присталице очекивале црквено јединство, што њему није било непознато (Витковић, 1873: 64–66).

На следећој Дворској конференцији 10. априла 1707. одређено је да Сабору присуствује царев комесар. На то место је постављен саветник у Дворском ратном већу Христофор Игњат пл. од Кваријента и Рала, који је до тада био српски агент (опуномоћеник) у Бечу. Ишло се за практичним решењем јер је Христофор Игњат добро познавао српску јерархију и њене политичке ставове, али и жеље двора, којима је имао да се руководи на сабору. Коначно, Дворски ратни савет је 7. августа 1707. објавио царски патент по којем се дозвољава избор новог патријарха, а петроварадинском команданту барону Нехему наређује да Исаији Ђаковићу, који ускоро полази у Срем, буде од помоћи, чиме је још једном манифестована наклоност двора ка њему (Гавриловић, 2003: 65–66, 74, 76).

Исаија Ђаковић је у Срем стигао септембра 1707. и одмах се јавио

барону Нехему, са чијом дозволом је 29. септембра организован Збор угледних Срба који је донео одлуку да у Хабзбуршкој монархији не може бити основана нова црква одвојена од Пећке патријаршије јер је на канонском јединству радио и покојни патријарх прихватајући пред смрт Калиника I и за свог поглавара. Додали су и тумачење да Пећка патријаршија постоји са благословом цариградског, александријског, антиохијског и јерусалимског патријарха и да би формирања независне цркве у Хабзбуршкој монархији значило да је она одвојена од православне заједнице, што је за Србе било неприхватљиво. Иако је старија српска историографија у овоме видела сукоб две концепције, Метохижчеве о јединству цркве и Ђаковићеве о стварању посебне цркве у Хабзбуршкој монархији, у изворима о томе нема трага. Аргумент за тврдњу о сукобу два става је био тај што на збору Исаија није водио главну реч, али то за овакву тврдњу није довољно. Конкурентски однос између Ђаковића и Метохијца јесте постојао, али не у погледу јединства цркве, него у жељи да дођу на њено чело. Исаија је без сумње имао наклоност двора од којег је Метохијац зазирао. Баш зато су се крушедолски монаси неколико дана после Збора обратили барону Нехему, тражећи од њега да осигура Ђаковићев избор и ограђујући се од присталица Стефана Метохијца. Но само наизглед је личило да је Метохијац имао у том тренутку важнију улогу јер је ушао у делегацију у којој су још били пуковник хаџи Мојсије Рашковић и иришки кнез Ђорђе, са задатком да обавести комесара о одлукама Збора. Христофор Игњат и Ђаковић су се знали знатно дуже и боље, него Метохијац и комесар. Да Исаија игра и даље водећу улогу видело си из тога што је већ у октобру он позивао прваке да дођу на Сабор у Крушедол, а не Метохијац (Грујић, 1929: 59–61).

У међувремену је 21. октобра 1707. одржана Трећа дворска конференција на којој је поновљено да комесар не сме дозволити зависност цркве у Хабзбуршкој монархији од Пећке патријаршије, поготово у погледу световних ствари. Закључено је да сабору могу присуствовати само представници новодосељених Срба, а не оних из Лике, Крбаве, Крижеваца, Копривнице и Банске Хрватске, јер су они сматрани верницима унијатске Марчанске епископије. Примећено је и да би у случају да ове области пошаљу представнике то оснажило отпор унији. На основу ове одлуке, три дана касније, 24. октобра 1707. Дворски ратни савет је послао наредбу да официри дозволе одлазак посланика са свог подручја и то: из Осиека (Славонија) 8 посланика, из Петроварадина (Срем) 30, затим, по 4 из Сегедина (Бачка) и из Арада (Поморишје), из Будима 3, и по 2 из Коморана, Ђура, Великог Варадина (епархије) и Јенопоља (епархије). Укупно 57

посланика (Гавриловић, 2003: 81–85; Гавриловић, 2006: 26).

Комесар је 29. октобра 1707. добио инструкцију за вођење сабора. На њему је требало да пази на царски интерес и спречи ширења православља. Посланике је требало да подели на три сталежа – духовни, војни и цивилни (грађански) и покуша да им наметне тројну кандидатуру као начин избора, после које ће владар одлучити ко ће бити нови првојерарх. Ако то не успе, писало је у инструкцији, нека онда дозволи слободан избор али тако да посланицима нагласи да све раде по царској милости. Добио је упутство да, ако види да посланици желе Исаију Ђаковића за архиепископа, одмах њега потврди, јер је он по вољи Двора. Поновљен је захтев за спречавањем зависности цркве у Хабзбуршкој монархији од пећког или било ког другог патријарха из Османског царства и да се покуша наметнути ново тумачење одредбе из Прве привилегије по којој патријарх поставља епископе, тако што би нови првојерарх могао да поставља ниже црквене чиновне, а епископе владар. Наредено је и да се Срби не називају шизматицима него верницима источне цркве грчког обреда (Гавриловић, 2003: 85–89, 91–92).

Са инструкцијом у рукама комесар је 6. децембра 1707. стигао у Черевих. На његово изненађење овде му је пријем тражио митрополит Атанасије Љубојевић. Када га је комесар питао да ли има дозволу за сабор, знајући да је није могао добити, Љубојевић му је одговорио га је на сабор позвао владика Ђаковић, да дозволу није ни чекао јер је због краткоће времена журио. Два дана касније комесара су у Петроварадину посетила сва четворица епископа и тада је поново поведен разговор о Љубојевићевом доласку. Комесар је оценио да за њиме нема потребе, јер ће црквени поглавар који се бира бити првојерарх Срба досељених у Великом бечком рату. Љубојевић му је тада објаснио да и у Хрватској има досељеника из тог времена, и да ако он не би учествовао у избору првојераха, не само да не би прихватио изабраног архијереја, него би се у својој области сам прогласио за духовног поглавара. Комесар је по инструкцији овакав сценарио морао да спречи, а брзо је схватио да је Љубојевић врло угледан међу Србима и ако му не дозволи присуство могло би да дође до побуне. Зато му је одобрио учешће на сабору. Овим чином је потврдио јединство православне цркве у Хабзбуршкој монархији (Гавриловић, 2003: 155–159).

Комесар је потом после више одгађања 17. јануара 1708. стигао у Крушедол где су му посланици саопштили да су намеравали да избор првојерарха обаве апостолским жребом, али да по његовом савету од тога одустају. Наиме, за апостолски жреб су морали да имају више од два кандидата, а комесар им је саопштио да би Атанасије Љубојевић због

старости, а Софроније Подгоричанин због младости тешко били потврђени. Тако је остало да се бира између Исаије Ђаковића и Стефана Метохијца. После призива Светог Духа, 18. јануара 1708. посланици су допратили комесара у манастирски храм, а он им је изложио у шест тачака став владара у погледу избора архиепископа и канонских односа (Гавриловић, 2003: 119–121). Прве три тачке су одмах прихватили јер оне нису задрале ни у привилегијални ни у канонски положај, него се очекивало да архиепископ положи заклетву верности владару, да свој избор и јурисдикцију прихвати као царску милост и да лично затражи потврду за свој избор од владара. Друге три тачке су биле спорне, јер се по њима очекивало да нови архиепископ и Српска црква у Хабзбуршкој монархији не зависе од пећког или било ког другог патријарха из Османског царства, поготово у световним питањима, да архиепископ не може бити *caput nationis*, него само духовни поглавар и да сваки избор епископа мора да потврди цар. Посланици су одбили да ове три тачке прихвате правдајући се чињеницом да је Пећка патријаршија постојала са благословом четири васељенске патријаршије и да они од ње не могу бити одељени, јер би то значило да су одељени од православног света, али су прихватили да архиепископ у Хабзбуршкој монархији од пећког патријарха зависи само у духовном, а не у било ком световном виду. Затим, истакли су да народ и даље мора зависити од свог архиепископа и у световним стварима, али уз додатак да то не може бити на штету царске власти. Коначно, изјавили су да је потврда за епископа обавеза, али се она тражи тек пошто би епископ био посвећен, чиме је владар стављен пред свршен чин. Комесар није више инсистирао на промени одлуке, него је остало да све што му је изјављено саопшти надлежним институцијама и личностима у Бечу (Нинковић, 2020: 207–208).

Избор архиепископа је прошао без трзавица, јер су посланици били наклоњени Исаји Ђаковићу, којег су изабрали за „...*првејшаго и начелнејшаго митрополита*“ српског, румунског и русинског, одредивши му за седиште манастир Крушедол. Ђаковић је одмах положио заклетву верности цару и цркви, нагласивши да се неће одрећи пећког патријарха, него да ће га прихватити као старешину по првопрестолу и да ће једном годишње, по древном обичају, сазивати сабор. После изборног дела сабора уследило је изношење тужби, мада је то рађено и пре и после сабора, чак и док је комесар био на путу кроз Срем. Изабрани су и нови епископи. Пошто је Ђаковић до тада био јенопољски и бачки владика, тражено је да сада Стефан Метохијац пређе на бачку катедру, а да за великоварадског и јегарског епископа буде потврђен Николај Крушедолац. Владар је замољен

да додели потврдне дипломе за Атанасија Љубојевића као епископа зрињског, личко-крбавског, банијског и Карловачког генералата, Јефрема Јанковића Тетовца за печујског и мохачког (иако је он био у Русији и већ је био потврђен 1695. Трећом привилегијом), Софронија Подгоричанина за епископа Славоније и Мале Влашке и Викентија Поповића Хацилавића за будимског и столнобеоградског. Архиепископ Исаија је захтевао да потврде не буду послате епископима, него њему, а да их он онда шаље владикама, чиме је покушавао да централизује своју власт. Сабор је још предлагао оснивање Ниже гимназије у Осијеку, као и да Срби из Славоније не живе на приватним властелинствима (Гавриловић, 2003: 121–145, 165–171).

Исаија Ђаковић је одмах показао да се не сматра само духовним поглаваром. Одлазећи после Сабора у Беч и обраћајући се принцу Евгенију Савојском потписао се са „...*Metropolita et Caput Nationis*...“ (Гавриловић, 2003: 172). Иако је кратко управљао Архиепископијом, Ђаковић не само да је одлучно наставио са политиком свог претходника него је покушао и да је оснажи новим захтевима. Главни се односио на то да је тражио да буде посланик у Угарској сталешкој скупштини (Диета). Пошто је позив за њу упућен у Срем, а Ђаковићу је ту било седиште, знајући при томе, да су Срби готово једино становништво у Срему, сматрао је да је и позив баш њему упућен. Тражећи доволу за Диету обраћао се и цару Јозефу I и Угарској дворској канцеларији. На Диети је намеравао да ради на инартикулацији привилегија у угарске законе. Иако није добио приступ на Диету у два наврата је цару изложио српске захтеве (у другој половини фебруара и пре 24. маја 1708) на основу ранијих молби патријарха Арсенија III из марта 1706. Када се архиепископ Исаија по други пут обратио владару тражио је српску територију на основу закључка Бајског сабора из 1694. На историјским доказима је показивао да су српски деспоти у средњем веку били угарски барони и да зато он има право да учествује на Диети, брани Привилегије и ради на њиховој инартикулацији (Гавриловић, 2003: 173–179, 191–196, 205–206; Гавриловић, 2006: 32–33). Дворска конференција се због Ђаковићевих захтева састала 24. маја 1708. године, али је за већину тражила додатна објашњења. Једино је потврдила његов и Подгоричанинов избор и донела решења по неколико одредби које су се тичале плате и патријарховог наслеђа. На остале захтеве Ђаковић није дочекао одговор, јер је 20. јула 1708. изненада преминуо у Бечу. Са њим је тада у престоници био пакрачки епископ Софроније. Понављала се ситуација из 1706. само је овог пута Подгоричанин остао у Бечу да обезбеди црквени трон за себе, а тело Исаије је послато у Срем, где је сахрањено, такође у манстиру Крушедолу.

Администрирање црквом је преузео Стефан Метохијац, а после Метохијчеве смрти (8. маја 1709) Софроније Подгоричанин, који је 4. маја 1710. на Другом крушедолском сабору постао нови архиепископ. Ни он се на трону није дуго задржао, умро је јануара 1711. После седисвакандије која је трајала дуже од две године, за трећег крушедолског архиепископа је 4. маја 1713. изабран Викентије Поповић Хаџилавић, дотадашњи будимски владика. Он је седиште Архиепископије преместио у Карловце, због чега се она почела називати Карловачком архиепископијом и митрополијом. Архиепископ Викентије је на њеном челу остао до своје смрти 3. новембра 1725. (Витковић, 1872: 118–119; Радонић, 1909: 187–189; Гавриловић, 2003: 198–203, 237–239, 305–306; Нинковић, 2020: 209).

Nenad Ninković

ELECTION OF THE SUCCESSOR OF PATRIARCH ARSENIJE III CRNOJEVIĆ

Summary

The death of Patriarch Arsenije III Crnojević brought to the fore the issue of choosing his successor and resolving canonical relations within the Patriarchate of Peć. Although the Patriarch tried to solve both problems during his lifetime, everything remained for his successors to do in the future. The paper analyzes what the patriarch did for that purpose during his lifetime, i.e. what the Serbian bishops did after his death, with an emphasis on the preparation of the first Krušedol Council in 1708. Following the establishment of the Krušedol Archbishopric, the author points out its unity with the Patriarchate of Peć, of which it had been an autonomous part until the abolition of the Patriarchate in 1766.

Keywords: Patriarch Arsenije III Crnojević, Isaija Đaković, Stefan Metohijac, Serbs, Archbishopric of Krušedol, Habsburg Monarchy

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Васин, Г. –Нинковић, Н. (2022). *Историја Карловачке митрополије*. Нови Сад: Прометеј-РТВ.
- Веселиновић, Р. (1949). *Арсеније III Црнојевић у историји и књижевности*. Београд: САНУ.
- Веселиновић, Р. (1957). Смрт патријарха Арсенија III Црнојевића у Бечу, пренос тела и сахрана у манастиру Крушедолу 1706. године. *Зборник матице српске за друштвене науке*, 16, 75–80.
- Витковић, Г. (1873). *Споменици из будимског и пеитанског архива*. I. Београд: Државна штампарија.
- Гавриловић, С. (2003). *Извори о Србима у Угарској с краја XVII и почетком*

- XVIII века. 3. Београд: САНУ.
- Гавриловић, С. (2003). *Извори о Србима у Угарској с краја XVII и почетком XVIII века*. 3. Београд: САНУ
- Гавриловић, С. (2006). Исаија Ђаковић, архимандрит грчетешки, епископ јенопољски и митрополит крушедолски. *Зборник Матице српске за историју*, 74, 7–35.
- Грујић, Р. (1906). *Како се поступало са српским молбама на двору ћесара австијског последње године живота патријарха Арсенија III. Чарнојевића*. Нови Сад: Матица српска.
- Грујић, Р. (1929). Проблеми историје Карловачке митрополије I. Постанак Крушедолске митрополије. *Гласник Историјског друштва у Новом Саду*, 2, 53–65.
- Грујић, Р. (2008). Духовни живот код Срба после Велике сеобе. У: Зоран Колунџија (уред.) (2008) *Војводина*, II. Нови Сад: Прометеј, 367–430.
- Микавица, Д. –Лемајић, Н. –Васин, Г. & Нинковић, Н. (2016). *Срби у Хабзбуршкој монархији од 1526. до 1918*. 1. Нови Сад: Прометеј-РТВ-Филозофски факултет.
- Нинковић, Н. (2020). Питање аутокефалности Карловачке митрополије током 18. века. У: Пузовић, В. –Таталовић, В. (уред.) (2020). *Осам векова аутокефалије Српске православне цркве*. I. Београд: Православни богосолвски факултет – Свети архијерејски синод СПЦ; 203–214.
- Радонић, Ј. (1909). *Прилози за историју Срба у Угарској у XVI, XVII и XVIII веку*. 1. Нови Сад: Матица српска.
- Точанац, И. (2008). *Српски народно-црквени сабори (1718–1735)*. Београд: Историјски институт.
- Шулетић, Н. (2021). Именовања пећких патријараха (1691–1766). *Зборник Матице српске за историју*, 104, 51–71.

*

- Ninković, N. (2020). *The Rise of a New Center on the Periphery of the Empire through the Influence of the Archbishops of Karlovci 1690–1790*. In: Heppner, H.-Vasin, G.-Ninković, N. (eds.) (2020). *The Habsburg State-wide and the regions in the Southern Danube basin (16th–20th centuries)*. Wien: New Academic Press: 25–44.